

ЗАСТАВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ РЕПО ТА КРЕДИТУВАННЯ ПІД ЗАСТАВУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Олена Чуб,
д.е.н., професор
кафедри
банківської справи
КНЕУ імені
Вадима Гетьмана

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Досліджено історію проведення операцій РЕПО в Україні, визначено проблеми ринку та перспективи його розвитку.

У сучасний кризовий період одним з пріоритетних напрямків роботи НБУ на фінансовому ринку є забезпечення ліквідності комерційних банків. Для цього Центральний банк країни реалізує політику рефінансування за допомогою різноманітних методів його здійснення. В системі цих методів варто відмітити проведення операцій РЕПО, які набули значного поширення у країнах з розвинутою ринковою економікою на сучасному етапі.

Суть таких операцій полягає у купівлі-продажу державних цінних паперів (ОВДП) Центральним банком у комерційних банків з одночасним зобов'язанням їх зворотного продажу-купівлі у визначений період в майбутньому за обумовленою в договорі ціною [1].

Дані операції почали застосовуватись в Україні у 1997 році. Тоді відсоткова ставка за ними становила 21,8%. Операції РЕПО в нашій державі здійснюються на термін не більше 30 календарних днів. Для їх проведення створено спеціальний програмно-технічний комплекс «АРМ репо-тендер».

На сучасному етапі операції РЕПО є одним з найзручніших інструментів в арсеналі НБУ. Пов'язано це з тим, що він дозволяє впливати в короткостроковому періоді на відсоткові ставки і, в разі необхідності, відновлювати попередній стан ринку. До того ж для операцій РЕПО характерна висока точність здійснення і прогнозованість можливого впливу на основні параметри грошової маси в країні. Такі властивості даного інструменту пов'язані з можливістю в разі потреби негайно розпочати операції зворотної дії.

Операції РЕПО по суті можна розглядати як забезпечений облігаціями внутрішньодержавної позики кредит. Не зважаючи на це, відсоткові ставки по них в Україні становили у 2011 році на 1-2% вище, ніж на міжбанківському ринку кредитних ресурсів. Це пов'язано насамперед із сформованою практикою. Крім того укладення договорів РЕПО є більш трудомісткою процедурою ніж видача міжбанківського

кредиту. Це зумовлено тим, що кожна операція вимагає підписання декількох договорів, а саме, висновку договорів купівлі-продажу паперів, перекладу їх з рахунку на рахунок, установлення ліміту на облігацію.

Хоча процедура отримання міжбанківського кредиту для банку є значно простішою ніж операція РЕПО, остання має ряд суттєвих переваг, завдяки яким даний інструмент рефінансування широко використовувався в Україні у поточному році. До таких переваг належить насамперед вигідна комбінація «термін-обсяг». Для міжбанківського кредиту характерний переважно прямий зв'язок між даними параметрами. Проте при операціях РЕПО в Україні термін не може перевищувати 30 днів, а суми угод є досить значними.

Завдяки своїм перевагам операції РЕПО відносно активно проводились в Україні у 2011 році, в порівнянні з іншими операціями рефінансування. Зокрема це стосується кінця другого і початку третього кварталу 2011 року.

Найактивніше процес рефінансування проходив у червні 2011 року. Загальна сума наданих коштів становила 1 750.11 млн. грн. Дана сума в повному обсязі була надана одному банку шляхом операції прямого РЕПО, тобто купівлі цінних паперів НБУ у даного банку. Відсоткова ставка за операцією становила 9,3%. Аналогічною відсоткова ставка була і в липні. Проте обсяг операції прямого РЕПО в даному місяці був меншим - 382. 54 млн. грн. Протягом першого півріччя 2011 року НБУ було мобілізовано 1,6 млрд. грн. шля-

хом проведення операцій зворотного РЕПО[3].

Незважаючи на значні переваги операцій РЕПО, їх проведення в Україні у 2011 році було пов'язано і з деякими труднощами, зумовленими насамперед ризиками контрагента. Він полягає у невиконанні або несвоєчасному виконанні умов договору банку, який отримав кошти в процесі рефінансування. Через проблеми з ліквідністю (а саме недостатньою поточною ліквідністю) банки, не змогли вчасно виконати свої зобов'язання по зворотному викупу ОВДП.

До проблемних аспектів операцій РЕПО, які проявлялись у 2011 році варто також віднести відсутність єдиного методичного підходу до регулювання ринку РЕПО. Крім цього розподіл ліквідності серед комерційних банків здійснюється нерівномірно. Так сьогодні 5% банків мають близько 70% вільної ліквідності, яку можна було б ефективно застосувати для рефінансування банків із тимчасовими проблемами з ліквідністю.

Даний рік також відзначився деякими змінами в законодавчому регулюванні операцій РЕПО. Зокрема, Правлінням НБУ було схвалено Постанову № 195 від 16.06.2011 року «Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку», в якій йдеться про те, що НБУ обмежив можливість банків звертатися за операцією прямого РЕПО одним разом на тиждень і лише при виконанні раніше відкритого договору [4].

Крім законодавчого регулювання питання проблем та вдосконалення ринку РЕПО було присвячено практичну конференцію, яка відбулася 23 травня 2011 року у формі круглого столу, під назвою «Ринок РЕПО в Україні: реалії сьогодення та перспективи розвитку». Дана конференція була організована Асоціацією «Фондове партнерство» та проектом USAID «Розвиток фінансового сектору».

На конференції було проведено обговорення актуальних проблемних питань, пов'язаних із здійсненням операцій РЕПО. В ньому взяли участь близько 80 учасників, серед яких, представники ДКЦПФР, НБУ, Мінфіну, а також учасники фондового ринку - торговці цінними паперами.

Проаналізувавши сучасний стан проведення операцій РЕПО в Україні, та основні проблеми, які з цим пов'язані можна розробити ряд перспективних напрямів роботи в даній сфері з метою вирішення актуальних проблем 2011 року.

Насамперед дане питання вимагає чіткого державного регулювання та законодавчої регламентації. В цьому напрямку вже зроблено перший крок. А саме - розпочато розробку Генеральної угоди щодо РЕПО. Її мета - правове регулювання здійснення операцій РЕПО. Для досягнення ефективності даний документ повинен відповідати кращим світовим практикам проведення операцій, забезпечувати дієвий механізм управління ризиками, містити порядок дій у разі виникнення форс-мажорних обставин.

Наступним пріоритетним напрямком повинно стати удосконалення діючої системи ризик-менеджменту та процесу обліку операцій РЕПО. Так як дані операції є складним фінансовим інструментом, то підхід до моніторингу та управління ризиками за таких умов повинен бути відповідним.

Важливо приділити увагу також розподілу ліквідності в процесі рефінансування. Для цього потрібно проводити детальний аналіз ліквідності банків, з метою визначення тих, які мають масштабну надлишкову ліквідність та тих, які мають реальні проблеми з ліквідністю та загрозу неплатоспроможності. Це дасть можливість встановити найбільш оптимальне співвідношення між операціями прямого та зворотного РЕПО.

Отже, можна стверджувати, що ринок РЕПО у 2011 році функціонував досить активно. Не зважаючи на проблеми в проведенні таких операцій частка в рефінансуванні комерційних банків з їх допомогою була досить значною. Даний вид рефінансування є одним з найбільш використовуваних інструментів НБУ, а отже потребує подальшого розвитку, вдосконалення та уваги від органів виконавчої та законодавчої влади. Основними вадами в розвитку ринку РЕПО в Україні є:

- відсутність уніфікованих процедур здійснення РЕПО на біржах;
- відсутність саморегулюючого механізму для забезпечення належного виконання угод РЕПО;
- відсутність стандартизованого типового договору РЕПО.

Порядок здійснення операцій РЕПО частково врегульовано нормативно-правовими актами Національного банку України. Основними учасниками ринку РЕПО є комерційні банки та біржові торговці цінними паперами. Предме-

том договорів РЕПО традиційно є облігації та акції. Варто зазначити, що оцінити обсяги всіх здійснених операцій РЕПО на українському ринку цінних паперів важко з огляду на те, що дані угоди відображаються в адміністративних даних як дві непов'язані угоди купівлі продажу цінних паперів.

Здійснення операцій РЕПО на провідних українських фондових біржах ПФТС та УБ з стало можливим у 2009 році. Угоди здійснюються з використанням технології поставки проти платежу з попереднім депонуванням активів. Біржа розглядає обидві частини угоди РЕПО як одну операцію та утримує біржовий збір тільки від першої частини угоди. Перша частина угоди виконується в момент укладення угоди РЕПО. Для виконання другої частини обидві сторони повинні у день виконання забезпечити достатній обсяг відповідних активів на свої торговельних рахунках та підтвердити виконання через торговельну систему біржі. Відповідно до Правил ПАТ «Українська фондова біржа» (в редакції від 11.05.2011 р.) дата виконання другої частини РЕПО не може бути пізніше 366-го дня з дати виконання першої частини РЕПО або дати складання реєстру власників цінних паперів для їх погашення. Протягом строку договору сторони можуть за домовленістю змінювати дату або ціну виконання другої частини угоди.

Станом на 13 травня 2011 року з дня запуску 14 травня 2009 року ринку РЕПО на Українській біржі, тобто протягом двох повних років, було укладено більше 100 тис. угод вартістю 13,8 млрд. грн., що складає 30% від загального обсягу торгів на фондовому ринку Української біржі за 2 роки. При цьо-

му 99% угод було укладено з акціями українських емітентів.

Обсяги угод РЕПО поступово зростають на Українській біржі. Водночас зростає і частка угод РЕПО у загальному обсязі біржових торгів.

Так, станом на 13 травня 2011 року частка угод РЕПО в загальному обсязі торгів на фондовому ринку Української біржі (не враховуючи угоди на строковому ринку) з початку 2011 року складає 39%, що перевищує значення показника за аналогічний період 2010 року на 27%.

Відповідно до статистичних даних НБУ щодо операцій з ОВДП на вторинному ринку станом на 13 травня 2011 з початку 2011 року на вторинному ринку було здійснено одну операцію РЕПО з середньостроковими (від 1 до 2 років) облігаціями внутрішньої державної позики у кількості 557 тис. шт.

Протягом аналогічного періоду 2010 року з ОВДП було укладено 10 угод із 122,5 тис. ОВДП (у тому числі, 9 договорів з короткостроковими ОВДП та 1 угода з середньостроковими від 2 до 3 років).

Всього протягом 2010 року було здійснено 35 операцій РЕПО з 2 324 540 ОВДП (Табл. 2).

Переважна більшість (94%) ОВДП, що були предметом договору, відносяться до короткострокових (рис. 2).

В той же час, частка угод з короткостроковими ОВДП у загальній кількості угод РЕПО склала лише 72% (рис.3.).

Ми бачимо, що заставні операції, здебільшого в Україні здебільшого використовуються комерційними банками у відносинах з НБУ. Якщо ж брати вторинний ринок, то об'єми є невеликими, що свідчить про недостатню його розвиненість.

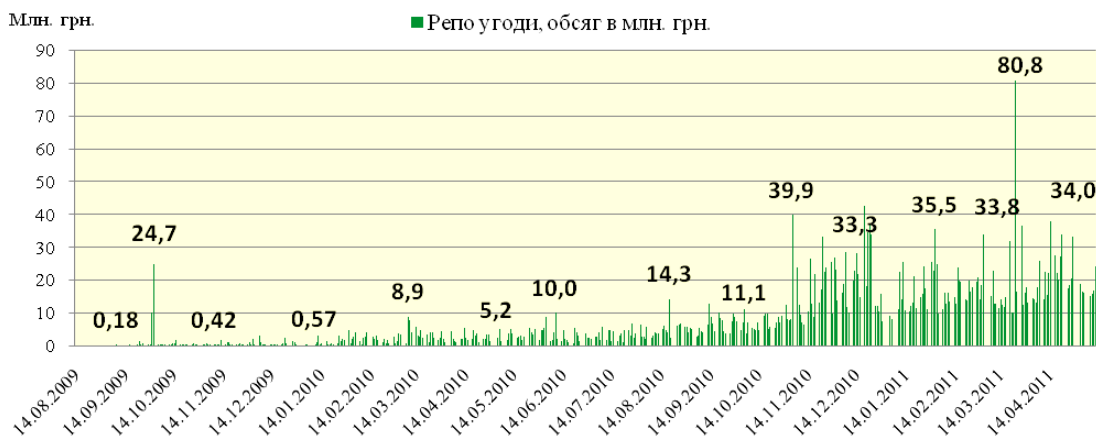

Рис. 1. Динаміка обсягу угод РЕПО на українській біржі [5]

Динаміка ринку РЕПО на Українській біржі [6]

Назва інструменту	01.01.2010 – 13.05.2010		01.01.2011 – 13.05.2011		2010 рік	
	Обсяг угод, млн. грн.	Кількість угод	Обсяг угод, млн. грн.	Кількість угод	Обсяг угод, млн. грн.	Кількість угод
Акції	617, 01	3 032	7 592, 36	58 772	5 929, 75	45 240
Інвестиційні сертифікати	-	-	2, 53	76	-	-
Корпоративні облигації	0,2	2	139, 46	120	12, 03	20
Всього	617, 21	3 034	7 734, 36	58 968	5 941,78	45 260
<i>Частка у загальному обсязі торів на фондовому ринку, %</i>	12%	1%	39%	11%	25%	5%

В той же час, частка угод з короткостроковими ОВДП у загальній кількості угод РЕПО склала лише 72% (рис.3.).

Ми бачимо, що заставні операції, здебільшого в Україні здебільшого вико-

ристовуються комерційними банками у відносинах з НБУ. Якщо ж брати вторинний ринок, то об'єми є невеликими, що свідчить про недостатню його розвиненість.

Таблиця 2

Структура угод РЕПО з ОВДП протягом 2010 року

Тип ОВДП	Кількість ОВДП (шт.)	Кількість угод (шт.)
Короткострокові	2 174 631	25
Середньострокові ОВДП: від 1 до 2 років	102 909	6
Середньострокові ОВДП: від 2 до 3 років	47 000	4
Всього	2 324 540	35

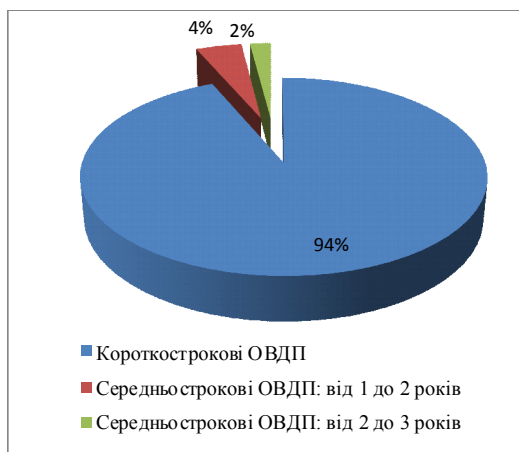

Рис.2. Структура укладених в 2010 році угод РЕПО за кількістю ОВДП

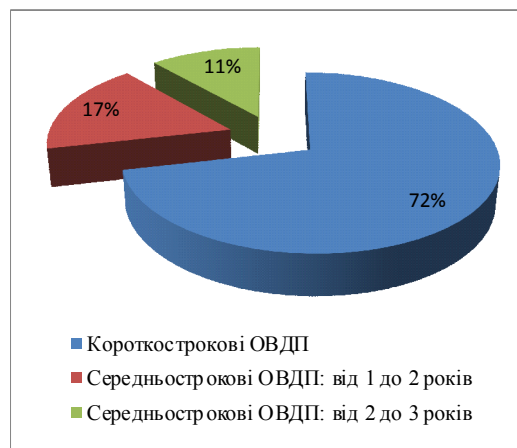

Рис.3. Структура укладених в 2010 році угод РЕПО за кількістю контрактів

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дзюблук О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки/О.В.Дзюблук. - К.: Поліграфкнига, 2000. - 512 с.

2. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України» від 30.04.2009 р. N259.

3. <http://www.bank.gov.ua> - офіційний сайт Національного банку України

4. Постанова Правлінням Національного банку України «Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку» від 16.06.2011р. № 195.

5. www.ssmsc.gov.ua - офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку

6. <http://www.ukrse.kiev.ua/> - офіційний сайт ПАТ «Українська фондова біржа»